

ВПЛИВ НАРОДНОПІСЕННОЇ ТВОРЧОСТІ НА ФОРМУВАННЯ МИСТЕЦЬКОГО СВІТОГЛЯДУ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Павлюченко П.Г., Цюпа Н.П.

Київський національний університет культури і мистецтв

В даній публікації авторки аналізують специфічні аспекти впливу народнопісенної творчості на становлення та розвиток мистецького світогляду та мислення корифея української літератури – Лесі Українки. Прослідковуються історико-мистецтвознавчі аспекти становлення творчої особи Лесі Українки в контексті народнопісенного виконавства. Розглядають конкретні приклади впливу в усьому розмаїтті творчого доробку поетеси.

Ключові слова: народнопісенне виконавство, поезія, українська культура, Леся Українка.

Постановка проблеми. Аналіз наявної джерельної бази, дозволив виявити основне спрямування дослідницької думки стосовно творчої постаті Лесі Українки, та виявити значну кількість наукових досліджень постаті поетеси стосовно її літературного та фольклорного доробку. Проте навіть при наявній розгалуженій джерельній базі, науково цікавим є аналіз впливу народнопісенної творчості на становлення поетичного світогляду Лесі Українки. Леся дуже любила музику, старанно вчилася грати на фортепіано. Вважала навіть, що з неї був би кращий музикант, ніж поет. Але хвороба (туберкульоз кісток) змусила перервати це захоплення. З болем прощалася з інструментом, якому виливала свої радощі і жалі («До мого фортепіано»). Проте музика зовсім не полишила, а глибоке її розуміння, відчуття гармонії, мелодії відлунюється у багатьох творах, про що свідчать уже заголовки: «Сім струн», «Мелодії», «Ритми», «Пісні про волю», «Лісова пісня».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До питання дослідження творчої особи Л. Українки зверталась численна кількість дослідників, а саме: Г. Аврахов [1], О. Бабишкін [2], Н. Вишневська [3], І. Денисюк, Л. Міщенко [4], Л. Кулінська [5], І. Франко [7].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Оскільки наявна джерельна база датується другою половиною ХХ ст., виникає потреба аналізу та узагальнення наявних досліджень та, як наслідок, пошуку нових шляхів вирішення проблеми впливу народнопісенної спадщини на формування поетичного мислення Л. Українки.

Мета статті. З'ясувати особливості впливу народнопісенної спадщини на формування поетичного світогляду Л. Українки.

Виклад основного матеріалу. Українська усна народна творчість є колективним витвором багатьох людських поколінь. Упродовж тисячоліть вона була чи не єдиним засобом узагальнення життєвого досвіду народу, вічно живим втіленням його мудрості. Саме в народнопоетичній творчості увічнено народний світогляд, народні ідеали, мрії, прагнення, осмислення минулого. Зразки усної народної творчості протягом століть набули високої художньо-естетичної якості. Важко назвати в українській літературі митця слова, який би на собі не відчув впливу народної пісні, її силу, не займався би збиранням та її вивченням. Згадаймо хоча б Михайлі Стельмаха,

Максима Рильського). Сюжети народних дум, балад, мотиви багатьох українських пісень брали за основу для своїх творів багато письменників, а саме Тарас Шевченко (ранні балади), Іван Франко, (драма «Украдене щастя» написана на основі сюжету народної пісні про шандаря); Михайло Старицький (порівняймо пісню «Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці» та однойменну драму Старицького), Ольга Кобилянська (повість «У неділю рано зілля копала» та народна балада що має таку ж назву), І Карпенко-Карий (історична драма «Сава Чалий», сюжет якої висвітлений драматургом у народній баладі «Ой жив на січі козак на прізвище Чалий»).

Надзвичайно плідними для української поезії та науки були і зв'язки видатної української поетеси Лесі Українки з народною піснею. Ми знаємо Лесю Українку насамперед як талановитого, проникливого поета і першорядного драматурга. Але вона була до того ж і видатним фольклористом, глибоким, вдумливим знавцем народнопісенної творчості.

Багатий, розмаїтий світ народної пісні зачаровував майбутню поетесу ще в дитячі роки. Саме від того часу народна пісня стала частиною її духовного світу, а пізніше мала великий вплив на формування поетичного світогляду письменниці.

Дитинство Лесі Українки проходило здебільшого в селі Колодяжному на Волині. Тут вона пізнавала усі «сезонні» звичаї Колодяжного і навколишніх сіл. А крім цього, вивчала й пісні, котрі супроводжують народні звичаї. Це, звичайно, щедрівки, колядки, весільні, веснянки, купальські, петрівчані, жнивні та обжинкові. Із листів Лесі Українки дізнаємось, що насамперед її увагу привернули обрядові пісні. І не тільки тому, що вони були найдавнішими в скарбниці народної творчості і в них бриніла сива давнина, а й тому, що вже в Лесині часи ці пісні помалу зникали. Цікавило Лесю також і те, що йде поза сезоном – прислів'я, пісні, казки та інше.

Безперечно, серед факторів, що впливали на розвиток таланту Лесі Українки, була музика й пісні.

Як згадує молодша сестра Лесі Українки, у неділю під вечір недалеко від садиби Косачів у Колодяжному збиралися дівчата, співали. Маленька Леся сідала неподалік і підспівувала своїм чистим тоненьким голосом. А коли стала старшою, і вже знала нотну грамоту, то записувала тексти і мелодії почутих пісень, багато з них запам'ятовувала. Таким чином, захоплення

народними піснями переросло в свідоме й творче наукове зацікавлення фольклором [5].

Цілеспрямовано займається збиранням та вивченням українського фольклору, зокрема пісенності, Леся Українка почала з кінця 1880-х років. Згодом до цієї справи прилучився її старший брат Михайло. Рукопис записаних пісень свідчить про науковий підхід молодих фольклористів до упорядкування збірки.

Наступні десять років аматорський інтерес Лесі до пісенної народної творчості переростає в науковий. Поетеса вивчає фольклористичну літературу, спеціальні журнали («Живая старина», «Этнографическое обозрение» та ін.), цікавиться методикою записів народних пісень. До своїх записів обрядових пісень Леся Українка додала понад двадцять мелодій. У цьому поетесі треба віддати належне: адже рідко хто з фольклористів тоді записував ще й мелодію пісень [7].

Зібрала Леся Українка велику кількість також купальських пісень і додала до них не лише записи мелодій, але й детальний опис відповідного обряду.

Коли наприкінці 1893 року Леся Українка дізналася, що Іван Франко запланував видавати фольклористичний журнал, вона надіслала йому великий цикл саме купальських пісень і додала до них опис обряду та мелодій «Купало на Волині». Ці матеріали, але без мелодій з'явилися на сторінках журналу «Житіє і слово» В 1894 році. Тож не дивно, що художня спадщина поетеси тісно пов'язана з народною творчістю. Поезія, драматургія, і проза Лесі Українки свідчать про високий рівень творчого засвоєння нею джерел народної поезії, про вплив фольклору на Лесю Українку. Поетичний талант Лесі Українки – це насамперед ліричний талант. Його становлення відбулося під впливом багатой пісенності народу. Саме фольклор виробляв у Лесі Українки естетичне ставлення до дійсності, відкривав їй багаті художні можливості для змалювання життя [3].

Проживаючи з родиною в Луцьку, Леся Українка вперше почула народну баладу про Бондарівну. Ця пісня її настільки вразила, що вона в 1907-1910 роках розпочала роботу над драмою «Бондарівна» – створила план для неї [2].

Ще один творчий задум поетеси був пов'язаний із народною історичною піснею про Устима Кармелюка. Це мала бути теж драма, до роботи над котрою Леся приступила вже в 1904 році. Тож не дарма біографи Лесі Українки вважають, що саме засвоєні в дитинстві народні традиції відіграли важливу роль у «розвитку героїчного напрямку творчості Лесі Українки». У формуванні поетичної манери та емоційного голосу Лесі Українки активну участь брали волинські та полтавські пісні, адже дитячі роки її минули на Волині, а Полтавщина була рідним краєм її матері. Вплив цих пісень позначився і на жанрових формах її поезій, і в тематиці, в поезиї та ритміці, в мові і в звучанні вірша. Згадаймо те, що сама поетеса часто називає свої вірші піснями, а власну творчість співом («На шлях я вийшла ранньою весною і тихий спів несміло заспівала...»), і перша поетична збірка її не дарма має назву «На крилах пісень». Часто саме народна пісня у творах Лесі Українки виступає символом батьківщини та її долі – згадаймо хоча б

такі її твори, як поема «Давня казка», поезії «Се ви питаєте за тих», «Місячна легенда» та інші. Усе це якнайкраще свідчить про вплив народної пісні на творчість поетеси. Так, Лесині вірші «Веснянки» (1890) виростили на ґрунті народних веснянок, поезії «Жалібний марш» (1888) – на основі голосінь, твір «Пісня!» (1888) жанрово й художньо споріднена з народними ліричними піснями. Є у творчому доробку Лесі Українки вірші 1901 року, які написані під впливом народних західноукраїнських ліричних пісень та співанок. Це «гей піду я в ті зелені гори», «Ой здається не журюся, таки ж я на рада», «Темна хмара, а веселка ясна» та ін., є також пісні, жанровим взірцем для яких були народні балади та колядки. Це «Ой в раю, в раю, близько Дунаю», «Калина». Поезії циклу «подорож до моя» нагадують старовинні історичні пісні. Пишучі в певному народному жанрі, Леся Українка прагнула зберегти гармонію всіх ознак – стилю, ритміки, образності. Вона тонко відчувала структуру різних пісенних жанрів та стилів, знала властиву їм поетичну образність, тому легко опанувала їх, щоб висловити певну власну ідею. Названі вище вірші поетеси не є наслідуванням, це оригінальні твори великого митця слова, які дихають ароматом народної пісенності [5].

Про органічний, тісний зв'язок власної творчості Лесі Українки та народної свідчить і використання нею народнопісенних метафор, порівнянь, тавтології, і зменшувально-пестливих форм (згадаймо хоча б її ніжну, сповнену глибокої материнської любові пісню-колискову «Місяць ясененький»). Без цих народнопоетичних пісенних образів немислима поезія Лесі Українки, бо це її світ, її художнє ество, вияв безмежної любові до рідного краю, його талановитої душі. Цікавим є і той факт, що Леся часто вплітала у свої твори куплети з народних пісень, зокрема у свої оповідання – «Весняні співи», «Одинак», «Приязнь» [7].

Українські народнопісенні образи зустрічаються в творчості Лесі Українки навіть у творах, які за своїм змістом є, здається, далекими від української тематики. Згадаймо хоча б її поему «Ізоolda Білорука», в основі якої лежить середньовічна історія про Трістана та Ізоолду, а саме епізод, коли Трістан, шукаючи Ізоолду Золотокосу, виходить на узлісся і потрапляє на розлогий лан, що лисніє золотим житом. На поле дівчина прийшла жати і постать зайняла. Читуючи останні останні спокуси «прийшла жати, постать зайняла...», розумієш, що Лесина Ізоolda Білорука – це зовсім не Ізоolda прославленого роману, а українська дівчина на тлі українського пейзажу [1].

Максим Рильський, пишучі про лірику Лесі Українки, зазначав, що авторка крізь усе своє життя пронесла любов до народної творчості, яку прекрасно знала. Це знання, на думку Рильського, «з особливим блиском» виявилось у «Лісовій пісні». Крім того, як вважає поет, «раз у поезіях Лесі Українки до самої її кончини стрічаємо ми фольклорні елементи, уживані дедалі з більшим тактом, дедалі з більшою художньою відповідальністю...».

Про народнопісенну основу драми-феєрії «Лісова пісня» сказано вже чимало. Цей твір нази-

вають ще піснею пісень, не лише Лесі Українки, але й усієї української драматургії. Здається, саме в ньому сконцентровано усю силу Лесиної любові до рідної землі, захоплення красою його природи і духовним багатством народу [4].

Записані раніше календарно-обрядові пісні та мелодії до них, авторка щедро вплітає в канву своєї драми. Так, Лукаш грає на сопілці мелодію веснянки записану у селі Митропілля на Звягельщині, «А вже весна, а вже красна», а також мелодію на слова пісні з-під Любара на слова «Перейди, місяцю, перейди, місяцю, та й на нашу улицю». Фольклорні образи у драмі «Лісова пісня» – це не тільки образи-персонажі. Це ще й фольклорні тропи, художні деталі, ситуації і навіть окремі епізоди. Наприклад сцена сварки Лукашевої матері з Килиною нагадують рядки волинської пісні

«Ой, встань, невістко, бодай не встала,
Подій корови, що ти нагнала...»

Серед записаних з голосу Лесі Українки пісень є така, що починається словами:

«Ой вербо, вербо кучерява,
Хто ж тобі кучері звив?»

Хто ж тобі, вербо, корінь звив?

Ізвив кучері буйний вітер,
Підмила корінь бистра вода...»

Безперечно, Лесина уява не могла не створити два художні образи до драми: це «Той, що греблі рве», він уособлює бистру воду – підмиває корінь вербі. Водяник скаржиться, що вербі-вдовиці корінь підмиває, а вітер у «Лісовій пісні» (коханець сумної берези) розплів їй довгу косу [6].

Висновки та подальші перспективи. Таких прикладів глибокого й вдумливого опрацювання Лесею Українкою народної творчості можна наводити безліч. Головне, що поетеса не копіювала фольклорні матеріали, а використовувала їх творчо, і, як зазначають авторитетні дослідники: «Плавилася їх в своєму творчому горнилі, надавала філософської глибини, підносила до вершин свого мистецтва».

Підсумовуючи наведене, слід зазначити, що народна пісня справді була незмінним супутником і джерелом натхнення всієї творчості Лесі Українки. А глибинний інтерес до неї свідчить про велику любов поетеси до рідного краю, про її міцний духовний зв'язок з українським народом.

Список літератури:

1. Аврахов Г. Художня майстерність Лесі Українки. – К., 1964. – 138 с.
2. Бабишкін О. Драматургія Лесі Українки. – К., 1963. – 29 с.
3. Вишневецька Н. Лірика Лесі Українки. Текстологічне дослідження. – К., 1976. – 243 с.
4. Денисюк І., Міщенко Л. Дивоцвіт. Джерела і поетика «Лісової пісні» Лесі Українки. – Л., 1963. – 91 с.
5. Кулінська Л. У світі ідей та образів (Особливості поетики драми Лесі Українки). – К., 1971.
6. Спогади про Лесею Українку. – К., 1963; 2 вид. – К., 1971.
7. Франко І. Леся Українка. ЛНВ, т. III, кн. 7. – Л., 1898.

Павлюченко П.Г., Цюпа Н.П.

Киевский национальный университет культуры и искусств

ВЛИЯНИЕ НАРОДНОПЕСЕННОГО ТВОРЧЕСТВА НА ФОРМИРОВАНИЕ ТВОРЧЕСКОГО МИРОВОЗЗРЕНИЯ ЛЕСИ УКРАИНКИ

Аннотация

В данной публикации автора анализируют специфические аспекты влияния народнопесенного творчества на становление и развитие художественного мировоззрения и мышления корифея украинской литературы – Лесы Украинки. Прослеживаются историко-искусствоведческие аспекты становления творческой личности Лесы Украинки в контексте народно-песенного исполнительства. Рассматривают конкретные примеры влияния во всем разнообразии творчества поэтессы.

Ключевые слова: народно-песенное исполнение, поэзия, украинская культура, Леся Украинка.

Pavlachenko P.G., Tsyupa N.P.

Kiev National University of Culture and Arts

INFLUENCE OF NATIONAL SPIRITUAL CREATIVITY ON THE FORMATION OF THE CREATIVE PEACE WORLDVIEW OF THE LESIA UKRAINKA

Summary

In this publication, the author analyzes specific aspects of the influence of folk art on the formation and development of the artistic worldview and thinking of the coryphaeus of Ukrainian literature – Lesia Ukrainka. Historical and art history aspects of the formation of the creative personality of Lesya Ukrainka are traced in the context of folk-song singing. They consider a concrete example of influence in all the diversity of the poet's work.

Keywords: folk-song performance, poetry, Ukrainian culture, Lesya Ukrainka.